

Op pad met... Marc Antrop in Drongen (B)

CV Prof. Dr. Em. M. Antrop

- 1969 Afgestudeerd als geograaf aan de Universiteit Gent
- 1976 Promotie "Luchtfoto-interpretatie van enkele landschappelijke kenmerken van de Famenne. Een methodologische bijdrage." Onderzoeker Vakgroep Geografie, Universiteit Gent
- 1976-1991 Deeltijddocent/hoofddocent aan de Vrije Universiteit Brussel
- 1981-2009 Hoofddocent/gewoon hoogleraar bij de Vakgroep Geografie, Universiteit Gent
- 1991-2009 Doctor *honoris causa* aan de Universiteit van Tartu (Estland)
- 2007 Ere gewoon hoogleraar

Functies (een selectie)

- 1989-1999 Samen met professor Luc Daels promotor van het sensibiliseringsproject: Het Andere Landschap.
- 1996-heden Ondervoorzitter Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (afdeling Landschappen)
- 2000-heden Lid Nationaal Comité voor Geografie en Comité voor de Nationale Atlas van België, Academie voor Wetenschappen
- 2005-heden Lid van het Wetenschappelijk Comité van het programma Paysage Développement Durable (PDD) van het Franse ministerie voor het milieu.
- 2009 Lid van ICOMOS, International Council on Monuments and Sites (België)
- 2009 Honorary President of Landscape Europe

Het landschap krijgt pas betekenis door context

België gepromoot door minister Schultz van Haegen als gidsland voor een slagvaardige ruimtelijk beleid? Marc Antrop moet er beleefd om glimlachen. "In Vlaanderen is de regelneverij dusdanig beperkend en vertragend dat bedrijven wegvluchten." De emeritus hoogleraar Geografie van de Universiteit Gent is vooral bekend door zijn inventarisatie van waardevolle landschappen in Vlaanderen. "Landschappen krijgen pas betekenis door de context waarin ze staan."

Waarom heeft u ons hier mee naartoe genomen?

“We zitten hier in een gebied waar de fundamentele landschapstypes die Vlaanderen kenmerken, samenkomen. De Vlaamse zandstreek bestaat uit ruggetjes die droog en zandig zijn. Deze kouters (essen) zijn al vroeg ontgonnen. Wellicht al in de vroege middeleeuwen werd er aan landbouw gedaan. Daarnaast zijn er natte depressies. Die hebben zich ontwikkeld tot gesloten landschappen met rijen knotbomen. Dat noemen we hier bulken. En dan heb je de alluviale uiterwaarden die in de winter blank staan, de meersgebieden, die oorspronkelijk vooral als hooiland gebruikt werden. Rond Drongen komen die landschappen nog redelijk intact voor. En door de nabijheid van de stad, het centrum van Gent ligt hier vijf kilometer vandaan, zit je ook in een volledige gradiënt van urbanisatie. Het gebied is vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw voortdurend gemonitord waardoor we goed op de hoogte zijn van de processen die de veranderingen hebben veroorzaakt. En Drongen zelf is een abnormaliteit in die zin dat de abdij, een van de drie grote abdiën rond Gent, een volledige vertekening heeft gemaakt van de plaats. Je zou denken dat dit plein hier voor de abdij de oorspronkelijke dries (brink) is. Maar het is een tweede plein dat er later bijgekomen is. De weg erlangs staat loodrecht op de weg die direct naar de kouters loopt en waar de oorspronke-

lijke dries aan lag. De abdij heeft de ontwikkelingsrichting van Drongen dus 90 graden gedraaid.”

Wat is het achterliggende idee van de Landschapsatlas (zie kader)?

“De stedenbouwkundige chaos die zo typisch voor Vlaanderen is, heeft vooral te maken met de uiterlijke invulling. De explosieve woningbouw sinds de jaren zestig was wel degelijk gehouden aan een sterke zonering, maar omdat een echte controle op de invulling ontbrak zie je nu alles door elkaar staan, een mikmak aan architectuurstijlen. Dat zie je ook bij de lintbebouwing. Die is zeker niet goed te praten, maar als je op de historische kaarten kijkt, dan zie je dat er reeds in de

18e eeuw rijnerzettingen of straatnederzettingen zijn. Die wijzen op een systematische landontginning, op de creatie van landschappen met een heel eigen karakter. Maar wat er gebeurd is, is dat de invulling van dat landschap, meestal met kleine hoeven, is veranderd. Die boerderijtjes zijn woningen geworden en de plekken daartussen volgebouwd. Het oorspronkelijk patroon is niet meer te herkennen. Het plaatsgebonden karakter van een plek waar mensen zich gevestigd hebben, waar ze het landschap gecreëerd hebben, dat dreigt nu volledig verloren te gaan. De bedoeling van de Landschapsatlas is om ontwikkelingen te relateren aan de historische erfgoeddimensie, omdat je

---

daarin nog de landschapsecologische verbanden met het terrein, de omgeving herkent. Die verbanden duiden en vastleggen, dat is de belangrijkste bedoeling van de Landschapsatlas geweest.”

En waar heeft dat toe geleid?

“De landschapsatlas geeft relictzones en ankerplaatsen aan (zie kader). Die beslaan respectievelijk 39% en 16% van de oppervlakte van het Vlaamse gewest. De administratie heeft de keuze gemaakt dat niet zozeer de relictzones van belang zijn, maar juist de ankerplaatsen. Die selectie is gemaakt vanwege de haalbaarheid wat betreft implementatie. Hoger dan 16% wilde men niet gaan, omdat men dan zeker met de landbouw in de problemen zou komen. Als je eenmaal zo’n document hebt, gaat het een eigen leven leiden. Die ankerplaatsen heeft men overgenomen als zijnde de belangrijkste prioritaire zones voor het erfgoedbeleid. Ze worden nu in een versneld tempo in detail bestudeerd en aangeduid en krijgen een soort statuut waarbij de ontwikkelingsvoorwaarden voor de toekomst min of meer als een kader voor de ruimtelijke planning worden gegeven. Dat is geen wettelijke bescherming. De Landschapsatlas is een zogenaamd buitenwettelijk instrument, dat op vrijwillige basis gebruikt kan worden en gelukkig ook gebruikt wordt. Maar als er ruimtelijke uitvoeringsplannen gemaakt worden, zogenaamde RUPs die wel een wettelijk

dwingende basis hebben, voorziet de procedure erin, dat rekening wordt gehouden met het statuut van de ankerplaatsen en dat integratie met belangen als landbouw, mobiliteit, wonen en dergelijke plaatsvindt. Als een ankerplaats in een RUP wordt opgenomen wordt het een erfgoedlandschap. Dat is inmiddels bij twee van de in totaal iets meer dan 30 ankerplaatsen in procedure gebeurd.”

Iets anders. Onze minister van Infrastructuur en Milieu noemt België als land dat veel minder is ‘dichtgerегeld’ en waar Nederland een voorbeeld aan zou kunnen nemen. Wat is de reactie van een Belg daarop?

“De grootste klacht die je hoort in Vlaanderen – opletten wat je zegt, in

Wallonië is het helemaal anders – is de regelneverij van de Vlaamse wetgeving. Die is zodanig beperkend en vertragend, dat men zelfs weg vlucht uit Vlaanderen. Bedrijven bijvoorbeeld trekken naar Wallonië waar het veel gemakkelijker gaat, of naar Noord-Frankrijk. De basis waaruit je vertrekt is er heel anders. In Nederland heeft men een vrij strikt ruimtelijk ordeningskader. Hier is dat op papier ook heel duidelijk maar het aantal regeltjes is groot en vooral niet op elkaar afgestemd, niet gecoördineerd. Bedrijven hebben vaak te maken met conflicterende normen. Een mooi voorbeeld. De wetgeving op het natuurbehoud met het Vlaams Ecologisch Netwerk is volledig in tegenspraak met behoud van het erfgoed in een aantal ankerplaatsen van

kasteelparken in valleigebieden. Vanuit de natuurbehoudvisie wil men zoveel mogelijk exoten weg uit die valleien, terwijl exoten natuurlijk de belangrijkste kenmerken zijn van de historische tuinen en parken van die ankerplaatsen. Daar heb je dus effectief helse conflicten over tegenstrijdigheden in de wetgeving, waardoor uiteindelijk niemand wint. Noch de een, noch de ander kan zijn wil doordrukken.”

U heeft ook onderzoek gedaan naar landschapsbeleving. Wat noemen we een mooi landschap en hoe hangt die preferentie samen met onze achtergrond? “Duidelijk is dat de meeste mensen de pure chaos niet mooi vinden, maar dat ze aan de andere kant een dictatoriaal

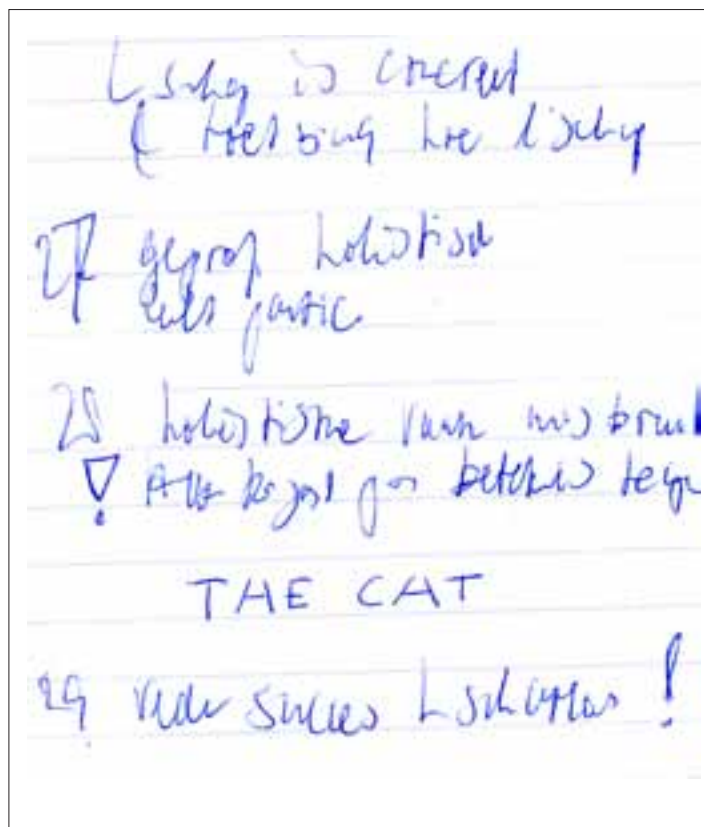
gepland iets evenmin mooi vinden. Het moet een beetje speels in het midden zitten. Er moet variatie zijn die prikkelt, die op een of andere manier interessant blijft, verrassen blijft, zonder onrustwekkend te worden. Op dezelfde manier is ook wat men proper vindt of niet, geassocieerd met preferentie. Iets dat goed onderhouden lijkt wordt positiever beoordeeld dan iets dat verwaarloosd is. Dus er is een aantal krachtlijnen dat naar mijn idee zeker universeel is maar het grote probleem is dat ik dat bijna nooit één op één kan vertalen op één plek, in één situatie, met één publiek. Dat maakt veel belevingsonderzoek tot een meer filosofisch, algemeen wetenschappelijk onderzoek. Ga je empirisch te werk, dus mensen ondervragen, dan zie je dat de methode

van enquêteren eigenlijk al heel sterk bepalend is voor de uitkomst, dat de selectie van je publiek heel sterk bepalend is, dat de landschappen op zich ook variabelen zijn in de uitkomst, en nog veel erger, dat je met een probleem van taal zit. Dat linguïstische aspect is absoluut te weinig bekend. De collega, Marjanne Sevenant, die in Gent de preferentie voor landschappen heeft onderzocht, heeft dat gedaan met de oorspronkelijke Gentse bevolking, de typische Gentse volkmens, de lochte Genteneer zoals we zeggen, en met de grote autochtone bevolking van Turken. En dan blijkt dat taal een probleem is. Niettegenstaande het feit dat heel veel Turken zeker van de tweede en derde generatie Nederlands spreken. In het Arabisch bestaat het woord

'landschap' niet. Dan moet je omschrijvingen gaan geven die weer ander associaties oproepen. Iets dergelijks merken we ook op bij verschillende doelgroepen, bijvoorbeeld, geografen, archeologen en planologen, met verschillende denkkaders. Dus je hebt met belevingsonderzoek te maken met een vrij complexe multivariabele probleemstelling en je komt vaak tot uitspraken met een zeer hoge graad van fuzziness. Je kunt bijna nooit komen met een duidelijke stelling waar je beleidsmatig iets mee kunt doen."

Laten varen dan maar, dat hele belevingsonderzoek?

"Nee, het is noodzakelijk om te weten hoe perceptie en preferentie werken, wil je ingrepen kunnen verantwoorden of niet. We zijn echt langs alle kanten verplicht om meer participatief te gaan werken. In alle Conventies van de Raad van Europa wordt dat uitgesproken. Daar komt bij dat ik me altijd heb geprofileerd als iemand die het landschap holistisch benadert. Daar horen dan automatisch ook belevingsaspecten bij. Holisme is overigens een gevaarlijk woord omdat iedereen het gebruikt maar niemand weet wat het eigenlijk inhoudt. Laat staan dat je weet hoe je het praktisch kunt implementeren. Ja, het geheel is meer dan de samenstellende delen. Maar wat kun je daarmee? Ik draai het altijd om. Zeg gewoon: alles wat je hebt krijgt pas een

waarde door de context waarin je het plaatst. Ik illustreer dat altijd met 'THE CAT' (zie hierboven). Eén teken dat ik kan lezen als een H en een A door de context waarin het staat. Dat is eigenlijk precies waar we met landschapsonderzoek en –beleving mee bezig zijn. Landschappen krijgen pas betekenis door de context waarin ze staan."

BAREND HAZELEGER

De Landschapsatlas van Vlaanderen

In 2001 verscheen de digitale Landschapsatlas van Vlaanderen, het resultaat van een project dat enkele jaren daarvoor door de Afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap gestart was. Onder impuls van Marc Antrop, werd door de Vakgroep Geografie van de Universiteit Gent een cartografische inventaris gemaakt van de cultuurhistorische en erfgoedwaarden van het buitengebied van het Vlaams Gewest. De kaart met de 'Traditionele Landschappen' was beschikbaar, maar er ontbrak nog een praktisch overzicht van de zones waar gave relictten van die traditionele landschappen te vinden waren. Voor die gebieden wilde de overheid immers gepast beleid ontwikkelen. En het moest snel gaan; op vier à vijf jaar tijd verwachtte men de resultaten, netjes op schaal 1:50.000, onder gebracht bij het geoloket van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen. Vandaar dat er voornamelijk gewerkt is met bestaande informatie: de interpretatie van tijdreeksen van kaarten die vergeleken werden met recente analoge kleurenorthofoto's, aangevuld met literatuur, oudere inventarissen, beperkt terreinonderzoek en bevraging van experts.

Drie criteria stonden voorop: herkenbaarheid, gaafheid en samenhang. Herkenbaarheid is de mate waarin landschapsvormen en -structuren op het referentiedocument (orthofoto's van 1990) vergelijkbaar zijn met die op oude kaarten. Voor de periode tot de tweede helft van de 18e eeuw is dat voornamelijk De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris. Deze kaart is in de tweede helft van de 18e eeuw gemaakt, net voor de Franse Revolutie en voor alle grote veranderingen als de wijziging van eigendomsverhoudingen en de industriële revolutie die later zouden volgen. Gaafheid is de mate waarin de informatiewaarde op het referentiedocument nog volledig en onverstoord is, vergeleken met de oude kaarten. Samenhang ten slotte is de mate waarin de elementen nog functioneel en/of ruimtelijk-structureel bij elkaar passen.

Op deze manier zijn 'relictzones', 'ankerplaatsen' en lijn- en puntrelictten in het buitengebied geïdentificeerd en gekarteerd. Relictzones worden gekenmerkt door het voorkomen van landschapselementen en -structuren die al herkenbaar zijn op kaartmateriaal van vóór de Tweede wereldoorlog en soms teruggaan naar het eind van de 18e eeuw. Dikwijls is er ook sprake van een concentratie van lijn- en puntrelictten of van archeologische sites, van typische geomorfologische elementen, van vistas en esthetisch gave landschappen. De ankerplaatsen binnen een relictzone zijn dan de ideaal-typische plekken, afgeleid uit de concentratie, de samenhang en de volledigheid van landschapselementen. Om de bruikbaarheid voor het beleid te vergroten, werd de analyse van de ankerplaatsen verfijnd door te werken op schaal 1:10.000 op basis van orthofoto's van 2000 en is in 2005 een update gemaakt tot op kadasterschaal 1:5.000. Het resultaat is dat er 515 relictzones afgebakend werden met een totale oppervlakte van 530.000 ha (39% van de oppervlakte van het gewest) en 381 ankerplaatsen met een totale oppervlakte van 221.000 ha (16,3% van het gewest). Daarnaast werden nog 4.607 puntrelictten en 544 lijnrelictten (totale lengte 4.851 km) aangeduid. Het overgrote deel van de relictzones (> 60% van de oppervlakte) is als landbouwgrond in gebruik. Ook meer dan de helft van de oppervlakte van de ankerplaatsen heeft momenteel een landbouwbestemming. Vergelijking met de Biologische Waarderingskaart (BWK), een gebiedsdekkende kartering en waardering van natuur in Vlaanderen, laat zien dat de Landschapsatlas andere dan de traditionele natuurkwaliteiten in beeld brengt. Tweederde van de oppervlakte van de relictzones wordt immers op de BWK als 'minder waardevol' gekwalificeerd. Opnieuw een aanwijzing dat landschaps- en natuurbeleid niet hetzelfde hoeven te zijn.

De Landschapsatlas Vlaanderen staat online op www.agiv.be/gis

GEERT DE BLUST